

Affektív elmék

Ebben a tanulmányomban az elmés létezők közös és lényegi jegyeire szeretnék reflektálni. Vajon lehetséges-e feltárni azokat az egyenként szükségszerű és közösen elégséges alapvető feltételeket, amelyek adva kell legyenek ahhoz, hogy egy létező a világban egyáltalán elmésként érvényesüljön? Melyek azok a minimálisan elengedhetetlen karakterisztikumok, amelyek jelen kell legyenek minden olyan aktuális és lehetséges entitás esetében, amely kognitív rendszernek számíthat? Célom nyilván nem abban rejlik, hogy e nagyszabású kérdést feloldjam, de úgy vélem, hogy lehetséges feltárni egypár olyan lényegi jegyet, amelynek segítségével közelebb kerülhetünk egy lehetséges válaszhoz. Az elmés létezők minden más dolgoktól való megkülönböztető jegyeiben többek között kulcsszerepet tölt be a megtestesülés, ágencia, autonómia, télosz, normativitás együttes jelenléte. Tanulmányom első részében ezeknek az alapfogalmaknak bizonyos összefüggéseiről szeretnék szólni, amelyet követően kiemelem és értelmezem az affekció kategóriáját. Ezt követően megpróbálom kimutatni, hogy az említett kulcsfogalmakhoz hasonlóan az affekció is esszenciális szerepet tölt be az elmés létezők konstitúciójában.

A témánkkal kapcsolatban fontos különbséget tenni aközött, hogy miféle ismereteink vannak az elmés létezőkről, úgy, ahogyan azok a földi kereteink között adódnak (az elme, ahogyan ismerjük), illetve hogy miként lehetségesek esetleg másként is, mint ahogyan ismerjük (az elme, ahogyan egyáltalán adódhat). Megtörténhet ugyanis, hogy léteznek földönkívüli intelligens lények, illetve hogy maga az emberi is létrehoz valódi mesterséges kognitív rendszereket. Bárhogyan is különbözzenek egymástól az aktuális vagy lehetséges elmés létezők specifikus képességeikre, összetettségükre, organizációjukra, anyagi alapjaikra való tekintettel, ahhoz, hogy mindegyikük elmésként létezhesen, bizonyos közös és lényegi jegyekben kell osztozniuk. De melyek azok a kritériumok, amelyek mentén az elmés entítások elkülönülnek a világ egyéb dolgaitól?

Lehetséges, hogy ez a célkitűzés eleve lehetetlen feladatnak számít, hiszen nem minden kategória kapcsán lehetséges pontos meghatározásokat formálni. Ezt a nehézséget nemcsak az ismeretek hiánya vagy egyéb episztemikus korlátok okozhatják, hiszen a világ dolgai sok esetben nem pontos határvonalak mentén különülnek el egymástól, s ezáltal hiába próbálkozunk azokat egzakt kategóriák mentén osztályozni. A folyamatos átmenetek, fokozati különbségek következtében bizonyos jelenségek ellehetetlenítik azt, hogy határaikat pontosan körvonalazzuk. A színek kitűnő példával szolgálnak, hiszen határaik „egymásba folynak”. A pontos definíciók formálása ugyanakkor bizonyos dolgok időben történő graduális változása miatt is problémássá válik (pontosan mikor alakul ki egy új identitás, avagy mennyi változáson mehet át ahhoz, hogy még mindig megőrizze esszenciáját?). Egy másik probléma a definíciók klaszszikus meghatározásával kapcsolatban, hogy némely koncepciók inkább a játék fogalmához hasonlóan egy családi rokonságba szerveződnek. Ha tehát az elme lényegi jegyeinek keresésével foglalkozunk, nyitottak kell legyünk ezekre a szempontokra is: talán beszélhetünk olyan

létezőkről, amelyek csak átmeneti esetek az elmét nélkülöző és az elmével rendelkező létezők között? Számos organizmus jellemzésével kapcsolatban például nem világos, hogy megfelelő vagy sem a pszichológia szótárának alkalmazása, és idővel hasonló problémába ütközhetünk a mesterséges intelligenciakutatás területén is (elmésnek számíthat-e pl. x partikuláris robot?). Néha nem ténykérdés, hanem praktikus döntéseink vagy értelmezéseink kérdése, hogy valamit miként kategorizálunk. Hogyan vélekedjünk azonban az elme koncepciójáról?

A pontosítás kedvéért megjegyzem, hogy amikor az elmés létezők ontológiájáról van szó, előfeltételezek egy gyenge értelemben vett naturalizmust, amely csak annyit állít, hogy testek nélkül elmék sem lehetségesek, és az elmés folyamatok nem „lelkek” vagy „kartezianus szubsztanciák” állapotváltozásai, hanem bizonyos testek képességei. Ezért gondolom azt, hogy gyakran félrevezető „elmékről” beszélni, és pontosabb, ha „elmés testekről” vagy „megtestesült elmékről” értekezünk. Ebben a pontban nem hiába használom a test fogalmát, hiszen egyetértek a megtestesült elme paradigmájának azon gondolatával, hogy az elme (legalábbis ahogyan a természetben előfordul) nem pusztán agyi-idegrendszeri aktivitásokra vonatkozik,¹ hanem bizonyos, a maguk egészében tekintett organizmusoknak a környezetükhöz viszonyuló különböző aktivitásaiban ragadható meg. Ezzel a lépéssel nem a behaviorizmushoz való visszatérést értem, hiszen mentális aktivitások alatt nem pusztán az empirikusan megfigyelhető viselkedési mintákra vagy kimenetekre gondolok, hanem azt a nézetet fogadom el, miszerint a mentális folyamatok nem mindig redukálhatók pusztán arra, ami a fejben, a koponyán belül történik.

Az elmés létezők alapvető karakterisztikumai

Miféle képességeknek köszönhetően válnak bizonyos testek elmésekké? Kezdetben válasszunk segítségünkre szolgálhat az *intencionalitás* kritériuma, amely a mentális folyamatok megkülönböztető jegyeként tűnik ki.² Másképp fogalmazva, a mentális állapotok, képességek, attitűdök (és csak a mentálisak) rendelkeznek eredeti, intrinzikus intencionalitással, hiszen minden esetben, még ha nem is egy azonos séma mentén, de saját magukon túlmutatva különböző dolgokra, tartalmakra irányulnak. Az intencionalitás nem feltétlenül igényel különböző belső mentális egységeket, tartalmakat, ideákat mint *reprezentációkat*, hiszen beszélhetünk intencionális-*prezentációs* folyamatokról is, pl. ha úgy véljük, hogy az érzékelés során közvetlenül tapasztaljuk a világot mindenféle internális konstrukciók nélkül.³

Az intencionális folyamatok ugyanakkor egy *tudati, tapasztalati* módban is szerveződhetnek, ilyenkor a velük rendelkező létezők átélnek nemcsak e folyamatok szubjektív aspektusát, hanem azt az egész jelenségvilágot, amely feltárul e folyamatok irányultsága révén.

Minden elmés létező tehát szükségszerűen bizonyos intencionális képességekkel rendelkezik. Fontos problémát képez, hogy milyen értelemben beszélhetünk olyan elmés létezők lehetőségéről, amelyek teljesen nélkülözik a tudatos perspektívát. Megszokott dolog tudattalan

¹ Vö. Lawrence Shapiro: *Embodied Cognition*. London 2011. 158.

² Vö. Tim Crane: *Elements of Mind*. New York 2001. 6.

³ Vö. Daniel D. Hutto – Erik Myin: *Radicalizing Enactivism. Basic Minds without Content*. Cambridge, Mass. 2013. 36.

mentális állapotokról beszélni, és ebből a tényből kiindulva sokan egyértelműnek tartják, hogy nem minden elmés létező kell szükségszerűen szubjektív tapasztalatokkal is rendelkezzen. Különbség van azonban a tudattalan mentális élet kétféle alapértelme között. Beszélhetünk egyrészt azokról a mentális folyamatokról, amelyek valamilyen formában meghúzódnak a tudatos létmóddal is rendelkező létezők elméjében, de beszélhetünk az elme jelenlétének lehetőségéről olyan entitások esetében is, amelyek teljesen nélkülözik a „tudat lámpását”. Habár a témánkkal kapcsolatban fontos tisztázni, hogy a tudat léte mennyiben szükségszerű vagy sem a mentális élet egyáltalában vett lehetőségében, a probléma túlságosan elterelné a gondolatmenetem célját, és a témám szempontjából egyelőre nyitva hagyom (a későbbiekben még visszatérünk rá). Még ha úgy is vélnénk, hogy az elme egyáltalában vett jelenléte nem igényli a szubjektív tapasztalati világot, az intencionalitástól nem tekinthetünk el, hiszen a mentális élet megkülönböztető, lényegi jegyéről van szó.

A központi kérdésünkkel kapcsolatban azonban az intencionalitás csak egy kiindulópontot képezhet. A prezentációs vagy reprezentációs mentális folyamatok ugyanis igen sokszínű formát ölthetnek, hiszen beszélhetünk az érzékelés típusairól (látás, hallás, tapintás), a kognitív folyamatokról (hit, emlékezés, megértés), affektív állapotokról (érzelmek, hangulatok), de beszélhetünk akarati tevékenységekről, motivációkról, vágyakról stb. is. Kérdésünkre való tekintettel egy ilyen vagy ehhez hasonló lista nem elégséges, hiszen arra vagyunk kíváncsiak, hogy konkrétan milyen intencionális képességek jelenléte szükséges ahhoz, hogy a vele rendelkező létező egyáltalán belépésre tehesen szert az elmések osztályába. A minimális feltételekre vagyunk kíváncsiak és ehhez nincs szükség számos intencionális képességre, például a reflektív, absztrakt gondolkodásra, szociális emóciók átélésére vagy szintaxissal bíró nyelvhasználatra. Vannak ugyanis létezők, amelyek egyikkel sem rendelkeznek, de ettől függetlenül elmések. Hogyan festenek tehát az elmés létezők lehető legegyszerűbb formái? E kérdésre való válaszkereséshez egy gondolat kísérletet szeretnék alkalmazni. Ennek során megpróbálok gondolatban egy olyan rendszert konstruálni, amely minimálisan eleget tudna tenni az elme jelenlétének. Nyilván ezt nem mérnöki, technológiai problémaként értem, hanem olyan filozófiai sikon történető eszme-futtatásként, amely az elmés létezők kulcsfontosságú alapkarakterisztikumait keresi.

Az egyik ilyen alapvető bázis az *érezékelés-érzékenység* valamilyen lehetséges formájában rejlik (az érzékiségnek nem egy sajátos típusára vagy modalitására gondolok, hanem bármilyen lehetséges formájára). Az érzékelés ugyanis egy olyan fundamentum, amelyet nem törölhetünk ki a képletünkéből úgy, hogy eredményünk még mindig egy elmés létező legyen. Ezt a megállapítást a következőképpen értem: ha az érzékelés vagy egyáltalán az érzékenység (bármilyen formája) eleve hiányzik, megszűnik annak a bázisnak az egyik alappillére, amelyre egyéb mentális események épülhetnek. Ennek többek között az az oka, hogy az elmés létezők alapvetően nemcsak a világban vannak, hanem világuk is van: az utóbbi arra a perspektivikus jelenségegyüttesre vonatkozik, amely feltáruul számukra a különböző intencionális aktusaikon keresztül. Ennek az elsődleges és nélkülözhetetlen alapformája az érzékiség, amely az elmés folyamatokban egy bizonyos történeti és logikai prioritással rendelkezik. Ez az alap egy olyan adottságként tűnik ki, amely az általánosíthatóságunk szempontjából az egyik megfelelő jelölt: jelen kell legyen minden elképzelhető elmés rendszer esetében.

Az érzékelés realizálásának kapcsán elképzelhetünk egy statikus szenzori berendezést, amely mozdulatlanul ki van téve a környezete ingereinek. Még ha el is tudunk gondolni egy ilyen korlátozott értelemben vett érzékelőrendszert, egyértelmű, hogy ez önmagában véve

egyrészt nagyon limitált volna, másrészt amúgy is elégtelen lenne az elme jelenlétéhez. A probléma egyrészt az így festett érzékelő rendszer passzivitásában rejlik, másrészt abban, hogy az elmés létezők nem pusztán érzékelnek. Először is az elme jelenlétéhez szükség van bizonyos *aktív, szabályozó képességekre* is. Észrevehetjük, hogy bizonyos gondolkodók szerint az érzéki tapasztalat eleve csak a mozgásokkal kiegészítve, egy aktív módban lehetséges.⁴ Ahhoz, hogy ezt megértsük, először körvonalazhatjuk röviden az érzékelés és mozgás kapcsolatának uralkodó felfogását. Ha az érzékelést kiegészítjük a mozgás képességével, lehetőség nyílna az érzéki ingerek bonyolultabb feldolgozására, a környezet felkutatására, az ingerektől való elfordulásra, odafordulásra, beközelítésre, fókuszra stb. Lehetőség nyílna az aktív érzékiségre, a környezet felderítésére. Senki nem tagadja, hogy a mozgás elősegíti az ingerek megfelelő feldolgozását és mélyen befolyásolja az érzékelés folyamatát. Ilyen értelemben állíthatjuk, hogy a mozgás kiegészíti az érzékelést. A képlet fordítva is működik, hiszen a mozgás sikeres kivitelezéséhez és szabályozásához az érzéki rendszer által szolgáltatott információk szükségesek. A hagyományos modellben az érzékelés és a mozgás egymástól elkülöníthető, de egymást támogató folyamatok. Instrumentálisan függenek egymástól.⁵ Ezzel szemben beszélhetünk az érzékelés cselekvés-elméletéről, amelyben a két folyamat között egy szorosabb viszony tételeződik. Ebben a nézetben nem arról van szó, hogy az érzékelés pusztán bemenet, míg a cselekvés pusztán kimenet, és a kettő közé ékelődik a központinak vélt kogníció irányító központja, hiszen a percepció természete egyfajta tudni-hogyan jártasság, amelyben a mozgás konstitutív szerepet tölt be. Ilyen értelemben az érzékelés eleve nem valósulhat meg pusztán passzív módon, mozdulatlanul. Bárhogy is vélekedünk az érzékiség és cselekvés viszonyáról, úgy tűnik, hogy az elmés rendszerek identitásában egy alapvető és mellőzhetetlen bázisról beszélünk. Mivel az elme jelenléte bizonyos szabályozóképességeket is igényel, a motorikus bázis azért kulcsfontosságú, mivel lehetővé teszi ennek a szabályozásnak az egyik elsődleges alapformáját: a környezethez fűződő, ahhoz igazodó, alkalmazkodó, az itt és most szituációkhoz kötődő akciók kivitelezését. Ez nem jelenti azt, hogy az elmés létezők szabályozó aktivitása kizárólag a testnek a motorikus kontrolljában rejlik, hiszen beszélhetünk különböző mentális regulációkról is: a képzelet, emlékezet, tervezés stb. aktivitásairól, amelyek például jelen lehetnek teljesen paralizált személyek esetében is.⁶ Az utóbbi – *offline* – folyamatok azonban másodlagos természetűek, hiszen az őket logikai, illetve evolúciós vagy fejlődéstörténeti szempontból megelőző *online* interakciókhoz képest. Az elme egyik legfontosabb jegye tehát a megtestesülés, amely egyúttal egy konkrét környezethez fűződő, egy világba való beágyazottságot, belevetettséget, szituáltságot is magával hordoz. Jóval helyesebb tehát, ha elmék vagy elmés agyak helyett *megtestesült elmékről* vagy *elmés testekről* értekezünk. Az intencionalitás tehát elsősorban érzéki-motorikus.

Mivel az elme nemcsak passzív folyamatok lokusza, hanem bizonyos regulatív képességeket is igényel, feltételezi az ágencia jelenlétét. Amennyiben elvonatkoztatunk az élők és az elmések jelenlététől, a pusztán fizika szintjén előforduló események, mozgások, történések a természet erőinek és energiáinak vak hatásai mentén zajlanak. Az ágensek léte azonban feltételezi, hogy bizonyos dolgok nem pusztán megtörténnek velük, és amennyiben tudatosak, nem pusztán elszenvedő tanúk, amelyek egyszerűen átélnek eseményeket, hanem bizonyos szinten

⁴ Vö. Alva Nöe: *Action in Perception*. Cambridge, Mass. 2004. 1.

⁵ Vö. uo. 2.

⁶ Vö. Miriam Kyselo – Ezequiel Di Paolo: *Locked-in syndrome: a challenge for embodied cognitive science*. Phenom. Cogn. Science, 2013. 2.

és korlátok között képesek kontrolálni, szervezni, szabályozni saját aktivitásaikat.⁷ Ennek a folyamatnak több aspektusát is elkülöníthetjük. Az ágencia egyik ilyen karaktere a *téloszra* vonatkozik. Az elmés szabályozás ugyanis impliciten valamilyen *irányultságot, célszerűséget, normativitást* implikál.⁸ Az előbbieken említett érzéki-motorikus bázis is csak a télosz jelenlétének mentén válhat különböző viselkedések forrásává a szó releváns, pszichológiai értelmében. Persze a fizika vagy kémia doménjében is beszélhetünk különböző anyagok vagy rendszerek „viselkedéséről”, de ezekben a kontextusokban a viselkedés terminusát a lehető legtágasabb értelemben használjuk, anélkül, hogy a viselkedés okaiban feltételeznénk bármilyen célszerűséget. Ezzel szemben az elmés létezők viselkedése sajátos: már a legalapvetőbb érzéki-motorikus szinten sem a pusztá mozgásokon van a hangsúly, hanem azok többletértelmén, az értelmes akciók lebonyolításán, amelyet a mozgások lehetővé tesznek: pl. a táplálék vagy a menedékhely keresése, a vad becserkészése, egy terület feltárása stb.

Honnan származnak azonban a különböző célok és normák? Ez a kérdés az ágencia másik fontos karakterére, az *autonómia*ra mutat. Az utóbbi fogalomnak többféle vonatkozását is elkülöníthetjük. Először is beszélhetünk az autonómia talán legerősebb formájáról, amely az önidentitás építésére, önkonstrukcióra és önfenntartásra vonatkozik. Az élők paradigmaticus példáit képezik az autonómia e szintjének. Elkülöníthetjük azonban az önszabályozás folyamatát is, amely valamilyen specifikus vonatkozásban különböző mesterséges rendszerekre is ráillik (pl. autonóm járművek, robotok). Jelen esetben azonban az autonómiának azt az értelmét szeretném kiemelni, amely a dolgozatom hátralévő részében kitüntetett szerepben részesül, és amelyet a *télosz önszerveződésének* is nevezhetünk. Az autonómia ezen aspektusa arra vonatkozik, hogy a célok és a normák, amelyek az elmés létezők aktivitásainak irányait szabják meg, magukhoz az elmés létezők perspektívájához tartoznak, mint amelyek a saját maguk természetének forrásából származnak, vagy amelyekkel legalábbis azonosulni tudnak, és úgy ismerik fel azokat, mint sajátjukat. Egy, a környezetében aktívan tevékenykedő robot persze célszerűnek nevezhető, de tudjuk, hogy tevékenységeinek célja nem a sajátja. Saját perspektívájában ugyanis nincsenek célok, hiszen teljes semlegesség honol. A céljai külső forrásokból, a tervezők és mérnökök ideáiból származnak. Az autonóm normák tehát kizárólag az önértékből fakadhatnak, és ebben a folyamatban az egyik nélkülözhetetlen elem az *affekció*. Ahhoz, hogy ezt a kapcsolatot kifejtsem, először szükséges megragadnunk ez utóbbi értelmét.

Az affektív folyamatok típusai

Mielőtt az affekció egy átfogóbb, alapvetőbb képéhez jutnánk, érdemes röviden és tömören áttekinteni azokat a specifikusabb affektív modalitásokat, amelyeket a pszichológiában egymástól fogalmilag elkülöníthetünk és összevethetünk (elemzésem nem lehet kimerítő, de célom, hogy elégséges legyen a rájuk alapozott további érvekhez).

⁷ Vö. Xabier Barandiaran – Ezequiel Di Paolo – Marieke Rohde: *Defining Agency. Individuality, Normativity, Assymetry and Spatio-Temporality in Action*. Journal of Adaptive Behavior, 2009. 3.

⁸ Vö. uo. 5.

Az affekció kategóriájának megragadásakor elsősorban az emóciókra, másrészt a hangulatokra szokás hivatkozni, mint amelyek elkülönülnek a gondolatoktól, emlékektől, képzeleti aktivitásoktól és egyéb kognitív folyamatoktól stb. Nem feledkezhetünk meg azonban azokról a rokonságban szerveződő mentális folyamatoktól sem, mint a szükségletek, drivok, motivációk, késztetések, impulzusok, vágyak. Az utóbbi folyamatokat az irodalom néha egy külön osztályba sorolja, a *konatív* kifejezés alatt. Hasonlóan lényeges osztályt képeznek az affektív töltettel rendelkező testi vagy interoceptív érzetek – gondoljunk a fájdalokra, hőérzetre, viselkedésekre, egy kellemes ízre vagy undorító szagra.

Nyilván különbségek rejlenek a motivációk, vágyak, bizonyos testi-interoceptív érzések, érzelmek és hangulatok között, de e tanulmányomban mindezeket egy osztályba sorolom, és közösen hívom affektív jelenségeknek. A következőkben e folyamatokat megpróbálom egypár szempont alapján összehasonlítani, amelynek mentén talán megragadhatóvá válnak bizonyos általánosítások.

Az affektív interoceptív folyamatok megkülönböztető jegye, hogy kizárólag a saját test állapotaira irányulnak. Fontos információkkal szolgálnak a test fiziológiai, homeosztatisz mechanizmusairól. Személyes vagy szubjektív szinten olyan alapvető testi érzeteket foglalnak magukba, mint a fáradságérzet, kimerültség, szomjúság, éhség vagy a jóllakottság, energikusság, relaxált állapot, fájdalom stb. Ezek alapvető affektív folyamatok, hiszen bizonyos intenzitással és meghatározott pozitív vagy negatív értékkel járnak együtt (tapasztalati szinten a kellemestől a fájdalmasig terjedő skálán mozognak), ugyanakkor egy alapvető motivációs bázist is képeznek. E motivációs bázis lényege tipikusan az arra való törekvésben nyilvánul meg, hogy helyrebillentsük a homeosztázis egyensúlyszintjét. A. D. Bud Craig amerikai idegtudós ezeket a folyamatokat homeosztatisz emócióknak nevezi.⁹ Egyéb affektív testi érzetek az exteroceptív érzékelésből is származhatnak, amelynek folyamán különböző külső ingerek kvalitatív tapasztalatokhoz vezetnek (pl. ízek, illatok fenomenalitása).

Az emóciók (a fogalmat a megszokott, köznapi értelmében használom olyan állapotokra vonatkoztatva, mint harag, félelem, szomorúság, undor, boldogság stb.) számos szempontból hasonlóak az említett testi-érzéki folyamatokhoz. Az érzelmeket a pszichológiában általában úgy határozzák meg, mint amelyek egy sorozat eseményt implikálnak: valamilyen percipiált, elgondolt, anticipált vagy elképzelt tényező hatására az agyban, illetve az egész testben egy sorozat fiziológiai változás, válaszreakció megy végbe.¹⁰ Az emóciók körvonalazhatóak úgy mint ezeknek a zavarkeltéseknek és izgalmi állapotoknak a percepciói. Minden emóció (akárcsak minden affektív interoceptív) magába foglalja a test valamilyen idegi-fiziológiai állapotváltozását, amely élmények formájában is tükröződhet a fenomenológia szintjén. A félelem során például nem pusztán valamilyen agyi aktivitás történik, hanem az egész testben egy sorozat átalakulás megy végbe: a szívverés és légzésritmus felgyorsul, megemelkedik a vérnyomás, a vér az izmokhoz siet, stb. Az elme tehát nem pusztán az érzéki-motorikus koordináció szintjén megtestesült, hanem affektívítására való tekintettel is. Továbbá az emóciók is rendelkeznek valamilyen intenzitásfokozattal, illetve pozitív vagy negatív (vagy valamilyen kevert) értékkel (valenciával). Habár egy triviális értelemben a félelem, harag vagy szomorúság nyilván

⁹ Vö. A. D Bud Craig: *Interoception and Emotion*. = Chapter 16 for the *Handbook of Emotion*. Third Edition, Eds. by Lewis Haviland – Jones Barrett. In press. 3.

¹⁰ Vö. Antonio Damasio: *Self Comes to Mind. Constructing the Conscious Brain*. New York 2010. 87–89.

negatív, míg a boldogságérzet pozitív, az emóciók és az értékek kapcsolata jóval bonyolultabb. A félelem például negatív, akárcsak a fájdalom, de mindkettő pozitív abból a szempontból, hogy rendkívül hasznosnak bizonyul az életfenntartás szempontjából. Továbbá a pozitív érzelmek nem pusztán az örömökről és élvezetekről szólnak (gondoljunk pl. egy tartós párkapcsolatra, amely együtt jár gondokkal, félelemmel, frusztrációkkal, haraggal). A hasonlóság az interocepció és az érzelmek között tovább folytatható. Az emóciók is általában magukkal ragadnak valamilyen akciótendenciát, motivációt (pl. a félelem menekvésre készíthet). E képlet számos vonása a hangulatokra is jellemző. Ennyi hasonlóság után (értékek, intenzitás, megtestesülés, motivációs tendencia) felmerül a kérdés, hogy az emóciók és hangulatok miként különböznek el a pusztá affektív testi-interoceptív folyamatoktól.

Az egyik kulcsfontosságú különbségük az intencionalitásuk eltérő irányában rejlik. Szomjúság, éhség vagy kimerültség esetében az intencionalitás iránya egyértelműen a test: tudomást szerzek a saját testem biológiai szükségleteiről és különböző állapotairól. Egy szoros korreláció adódik az intencionalitás tárgya és oka között. Ezzel szemben az emóciók és hangulatok, habár magukba foglalják a saját test affektív tapasztalatát, percipiálását, intencionalitásuk lényege nem ebben az intencionalitásban rejlik. Az érzelmek ugyanis túlmutatnak a testre vonatkozó öninformálás folyamatain, hiszen tipikusan valamilyen külsődleges, környezeti faktorokra vonatkoznak. Ha félek, testem izgatott állapotba kerül, és a félelem valóban magába foglalhatja ennek az állapotnak az észlelését, de a félelem elsődleges iránya nem ebben rejlik. Az érzelmek ugyanis tipikusan valamilyen konkrét környezeti szituációra, eseményre, személyre, dologra stb. vonatkoznak. Nem pusztá érzések, hiszen megtestesítik meggyőződéseinket, fontos információkat tárnak fel számunkra a világhoz fűződő viszonyainkról. Míg a James–Lange-elmélet az érzelmek testi, átélt izgalmi reakciójának aspektusára helyezte a hangsúlyt, az érzelmek kognitív elmélete (pl. Richard Lazarus elmélete) az érzelmek értelmes, racionális jellegét hangsúlyozzák. Az utóbbi keret alapján az érzelmek szorosan összefüggnek bizonyos kognitív folyamatokkal, pontosabban meghatározott értékítéletekkel. A következő lehetséges példák alátámasztják az érzelmek ezen karakterét: a harag során úgy ítélem, hogy velem szemben elkövetett sértésnek, igazságtalanságnak lettem a tanúja; a szomorúságban úgy vélem, hogy valami veszteséget éltem át; a félelemben úgy ítélem, hogy veszélyben vagyok; a féltékenységben a párkapcsolatom bizonytalanságát tapasztalom meg; az undor során valami gusztustalannak, visszataszítónak tűnik stb.¹¹ Állíthatjuk, hogy az emóciók pusztá ítéletek, de az érzelmek kognitív elmélete e reduktív nézet nélkül is felvázolható. Az elmélet egy másik verziójának lényege annak a tételezése, hogy bizonyos értékítéletek szükségszerűek az emóciók kialakulásában vagy abban az ok-okozati láncban, amely testi reakciókban vagy azok átélésében végződik. Egy másik opció alapján az érzelmek nem pusztán fiziológiai válaszreakciók valamilyen azoktól elkülönülő, központi, okos kognitív értékelésekre, hanem önmagukban is képesek értékelő-értelemalkotásra.¹² Ilyen okok miatt talán lehetetlenné válik a kogníciót és emóciót teljesen elválasztani egymástól. Annyi bizonyos, hogy az érzelmek szoros kapcsolatban vannak az értékelések bizonyos osztályával, és identifikációjuk túlmutat azon, hogy miként különítenénk el őket a velük korrelációban álló szubjektív érzések vagy a mögöttük meghúzódó különböző fiziológiai mintázataik alapján.¹³

¹¹ Vö. Richard S. Lazarus: *Emotion and Adaptation*. New York 1991. 122.

¹² Vö. Giovanna Colombetti: *The Feeling Body. Affective Science Meets the Enactive Mind*. Cambridge, Mass. 2014. 106–107.

¹³ Vö. Martha Nussbaum: *Emotions as Judgements of Value and Importance*. = *Thinking about feeling. Contemporary Philosophers on Emotions*. Ed. Robert C. Solomon. New York 2014. 188.

Ha az ítéletek az emóciók elkerülhetetlen velejárói, érthetővé válik az érzelmek intencionális és racionális jellege. Az ítéletek ugyanis igaznak, hamisnak, megfelelőnek vagy nem megfelelőnek bizonyulhatnak. Az emóciók tehát megragadhatják vagy sem a tényeket: ha a félelemben veszélyt észlelek, tévedhetek, hiszen lehetséges, hogy valójában biztonságban vagyok. Ebből kifolyólag válhat megalapozottá egymás érzelmi reakcióinak elítélése: x szerelme vak és naív, félelme alaptalan, haragja helyett megfelelőbb lett volna egy enyhe irritáció stb. Ez a normatív viszonyulás a pusztá interoceptív-testi folyamatokkal kapcsolatban abszurd, hiszen alaptalan volna például azzal vádolni valakit, hogy fájdalma nem megfelelő. Azok az ítéletek, amelyek révén egymás érzelmi reakcióit kritizáljuk („így vagy úgy kellene reagálni”) ugyanakkor azt is implikálják, hogy az érzelmek nem pusztá események, történések, amelyeket egyszerűen elszenvedünk, hanem döntéseket, stratégiákat, aktív szabályozásokat is magukkal ragadnak.¹⁴

Milyen tulajdonságokat tár fel az érzelmi világ? Az érzelmek a dolgokkal, eseményekkel, szituációkkal kapcsolatos értékítéleteket foglalnak magukba, amelyek a biológiai, pszichológiai, szociális jólét valamilyen formája körül forognak, és feltételezik az organizmus-környezet közti relációkat. Ebben a kapcsolatban előfeltételezzük, hogy az érző organizmus eleve egy olyan létező, amelynek számít a jóléte, amelynek céljai, vágyai, motivációi vannak, és ezeknek a fényében a környezet jelenségei előnyös vagy hátrányos, pozitív vagy negatív hatásokkal és értékekkel bírnak.

Az érzelmek másik fontos aspektusa, hogy motivációs tendenciákat, vágyakat is magukba foglalnak. A félelem menekésre készíthet, a dühkitörés agresszív válaszreakciót válthat ki, az undor a visszataszító ingertől való eltávolodást stb. Az érzelmek tehát nemcsak értékítéletekről szólnak, hanem figyelemfelkeltő és motiváló funkcióik is egyértelműek, mint például a fontos információk észlelése, követése, illetve a célokba álló akadályok hatékony kezelése. Ez a tény leginkább az alapvető érzelmi folyamatoknál látható: az érzelmi reakció során a test azért kerül bizonyos állapotba, mert ez elősegítheti a menekvést, vagy felkészíthet a harcra, stb.

A hangulatok számos szempontból hasonlóak az érzelmekhez. Talán úgy is körvonalazhatóak mint az érzelmeknek egy osztálya, de sajátosságuk részben intencionalitásuk irányában ragadhat meg. A hangulatok tárgyai ugyanis kevésbé specifikusak, inkább egy sokkal általánosabb szinten jelzik a világhoz fűződő viszonyainkat.¹⁵

Végül pedig beszélhetünk motivációkról és vágyakról, mint amelyek nemcsak az interoceptív, érzelmi és hangulati megnyilvánulásoknak valamilyen komponenseiként adódnak, de túlterjednek ezeken, hiszen magukba foglalhatják a legalapvetőbb testi szükségletek kielégítésének vágyát egészen az olyan pszichológiai vágyakig, amelyek egy kulturális beágyazottságot is igényelnek (pl. a barátság, házasság, karrier, a hírnév utáni vágyakozás).

Az említett affektív folyamatok (és az említett kategóriák nem merítik ki ennek az osztálynak az egyéb lehetséges elemeit) egy családi rokonságban szerveződnek, de bizonyos alapvető fogalmak köré csoportosulnak, amelyek többé-kevésbé általánosíthatóak. Az egyik ilyen alapvető fogalom az affektív állapotokkal együtt adódó, automatikusan velük járó valamilyen intrinzikusan pozitív vagy negatív érték (valencia) jelenléte. Minden affektív testi-interoceptív érzet, minden érzelem és hangulat egy alapvető szinten kellemes vagy kellemetlen lehet, és

¹⁴ Vö. Robert C. Solomon: *Not Passion's Slave. Emotions and Choice*. New York 2003.

¹⁵ Vö. Jesse J. Prinz: *Gut reactions. A Perpetual Theory of Emotion*. New York 2004. 185.

ezek az izgalmi állapotok aztán különböző intenzitásfokokkal bírnak. Azon túl, hogy önmagukban véve pozitívak vagy negatívak lehetnek (pl. ahogyan közvetlenül átéljük azokat) magukkal ragadnak különböző értékeléseket, amelyek az intencionalitásuk tárgyával kapcsolatosak (pl. egy környezeti szituációval vagy a saját test állapotával kapcsolatban). A félelemben nemcsak maga a tapasztalat lehet negatív (minden egyébtől eltekintve), hanem a szituáció is, amelyet veszélyesnek értékelünk. Hasonlóképpen, a vágyakozásban valamit kívánatosnak, vonzónak láthatunk, amelyet érdemes követni, avagy elkerülendőnek, amely óvakodásra int (a kognitív reflexiókban az affektív állapotokat tanulmányozva beláthatjuk az affektív állapotok „metaértékeit” is: a félelem önmagában véve negatív, de egy értékes védelmi mechanizmus).

Egy másik fontos fogalom, amely köré az affekció világa szerveződik, a motivációs tendenciákban rejlik. A legtöbb affektív állapot ugyanis egy bizonyos impulzussal jár együtt, egyfajta energiával, amely mozgatórugóként bizonyos aktivitásokra készlet (elkerülni, közeledni valamihez, vagy megőrizni azt az állapotot, amelyben épp vagyunk).

Az affektivitás alapvetőbb értelme és az elmében betöltött jelentősége

Ahhoz, hogy rávilágíthassunk az affekció valódi szerepére és értékére, a következő kérdést tehetjük fel: mitől fosztunk meg egy létezőt, ha megfosztjuk affektív képességeitől? El tudunk-e koherensen gondolni olyan érzéki-kognitív létezőt, amely viszont nem rendelkezik az affekció semmilyen formájával? Lehetséges-e olyan intelligens viszonyulás a világhoz, amely affektívmentes? Valaki elismerheti az affekció létét, de eközben úgy vélheti, hogy egyfajta „színezék” az elmében, amelynek a hiányában is beszélhetünk elmés létezőkről. Egy effajta lehetséges attitűd ellen szeretnék érveket felhozni. Miért ne lenne lehetséges – akár logikailag, akár metafizikailag – olyan elmés létező, amely, habár nélkülözi az affektivitást minden formáját, ettől függetlenül egy gazdag érzéki és kognitív étellel rendelkezik?

Az előbbi részről kiindulva visszatérhetünk tanulmányunk központi gondolatmenetéhez. Oda lyukadtunk ki, hogy egy elmés létező lehetőségében nélkülözhetetlen elem célszerűségének az önértékekből fakadó jellege (a külső determináltság helyett). Ezt a gondolatot a mesterségesintelligencia-kutatás példáján keresztül szeretném világosabban kifejteni. A robotika számos értelemben közelebb került az intelligencia megtestesítéséhez, mint azok a hagyományosabb törekvések, amelyek a testetlen számítógépek absztrakt komputációiban próbálták imitálni a kogníció különböző folyamatait. Az egyik legalapvetőbb probléma a testetlen számítógépek komputációival, hogy szintaktikai műveleteik csak a tervezőik perspektívájában számíthatnak értelmes folyamatoknak. John Searle kínai szoba argumentuma pontosan annak a gondolatnak az alátámasztását szolgálja, hogy az értelem nem a számítógépek „okos” programjainak része.¹⁶ Ilyen értelemben merül fel a szimbólumok lehorgonyzásának kérdése: hogyan oldjuk meg azt a problémát, hogy egy mesterséges rendszer saját maga is képes legyen értelmes szimbólummanipulációkra? Gondolhatjuk, hogy ennek a problémának az egyik lehetséges megoldása a robotikában rejlik: kezdjük „alulról felfele”, a logikailag és történetileg alapvetőbb szenzori-motorikus funkciók működtetésével és próbáljuk imitálni a tanulás folyamatát

¹⁶ Vö. John Searle: *Minds, Brains and Science*. Cambridge, Mass. 2003. 30.

a környezettel történő interakciók kialakításával.¹⁷ Ebben az értelemben megjelenik az elme megtestesülésének egyik fontos mozzanata: először szükség van egy világba ágyazott, aktív, érzékelő-mozgó rendszerre, amely képes manipulálni tárgyakat, elkerülni akadályokat, megoldani praktikus problémákat, stb., és ezeken keresztül lehetősége nyílik a környezet felderítésére, megismerésére. Akárcsak az élő organizmusok esetében, az érzéki ingerek feldolgozása – a szelektív figyelem, asszociációk, memória stb. révén – elvezethet a fogalmak, illetve az egyáltalában vett tudás formálásához. Ez a remény abban a vonatkozásában megalapozott, hogy nyilvánvalóan realiztikusabb annál a megközelítésnél, amely az intelligencia-alkotásánál az emberközpontú és absztrakt formalizálható problémák megoldásának képességével indul (pl. a sakkozás képességének programozásával). Jelen tanulmányomban nem foglalkozok azzal a vitával, hogy a robotika valóban megoldást kínálhat-e a szimbólum-lehorgonyzás problémájára. Még ha pozitívan is állnánk ehhez a reményhez, érezzük, hogy az értelmes perspektíva kialakításához nem elégséges sem a percepció, sem a mozgás, sem az ingerek kognitív feldolgozása. Miközben egy robot tevékenységét figyeljük, rákérdezhetünk arra, hogy beszélhetünk-e akár minimális értelemben is arról, hogy a robotot valóban érdekli saját tevékenysége. Van-e számára bárminem a világon bármilyen jelentősége, fontossága, súlya? Tudjuk ugyanis, ahhoz, hogy az elme akár minimális jelenlétéről is beszélhessünk, ehhez elkerülhetetlenül szükség van a törődés, a gondoskodás, az érdekeltség valamilyen formájára.¹⁸ Az elmés létezők identitásában az affekció léte pontosan ezt az elemet tölti ki: az affekció ugyanis alapvető módon arra vonatkozik, hogy a közömbösség, semlegesség helyett a dolgok számítanak, jelentőséggel bírnak.¹⁹ Ebből az okból kifolyólag nem elégséges kijelenteni azt, hogy az affekció fontos az elmében, mivel hozzájárul, elősegít, megerősít, stb. bizonyos intelligens viszonyulásokat. Egy ehhez hasonló állításból ugyanis azt a következtetést is levonhatnánk, hogy az affekció megszűnésével az elme továbbra is fennmaradhat valamilyen megváltozott formában, esetleg diszfunkcionális maradna bizonyos aspektusaira való tekintettel. Az affekció azonban egy ennél erősebb formában válik az elme nélkülözhetetlen részévé: nem tudjuk kitörölni, mellőzni az elmét alkotó elemek képletéből egy olyan módon, hogy eredményül még mindig megtarthassuk az elme valamilyen, esetleg egyszerűbb vagy megváltozott, de működőképes formáját.²⁰ Úgy tűnik, egy ilyen, az affekciótól teljesen megfosztott elmés létező azért lehetetlen, mert képtelen volna bármilyen célt formálni, kitűzni, követni pontosan annál az oknál fogva, hogy számára semminek nem lehetne semmiféle relevanciája, értéke, jelentősége. Az affekció világa azért szükségszerű a valódi téloszhoz, mivel az elmés létezők célkövető képességéhez nem elég valamit célként reprezentálni és követni, hanem ehhez a folyamathoz egy következő elem is szükséges: a szóban forgó célnak az elmés létező számára adódó *jelentősége, fontossága* is szükséges, az a tény, hogy azt érdemes követni. Pontosán ez az elem szükséges egy robot látszólag célkövető tevékenységéhez, ahhoz, hogy az valóban az autonóm téloszt tükrözze. Másképp fogalmazva, a hiányzó elem egyike a vágyakozás és motiváció.²¹ Az affektív töltésektől mentes percepció

¹⁷ Vö. Stevan Harnad: *Minds, Machines and Searle*. Journal of Theoretical and Experimental Artificial Intelligence, 1989. 1. sz. 3.

¹⁸ Vö. Tom Ziemke – Tom Froese: *Enactive Artificial Intelligence: Investigating the Systemic Organization of Life and Mind*. Artificial Intelligence 173(2009). 14.

¹⁹ Vö. Giovanna Colombetti: *i.m.* 1.

²⁰ Vö. uo.

²¹ Vö. Bennett W. Helm: *Emotional Reason. Deliberation, Motivation and the Nature of Value*. New York 2001. 31–32.

és kogníció pusztá absztrakció, amely így elgondolva ellehetetlenedne a valóságban: autonóm mozgatórugók, irányok és relevanciakeretek nélkül maradna.

Habár az elmés létezők nagymértékben különbözhetnek egymástól specifikus affektív képességeikre, viszonyulásaikra való tekintettel, ezen eltérések mögött meghúzódik az affekció említett alapértelme, amely a „minden mindegy” létmóddal szemben a törődésnek valamilyen formáját jelenti.

Az affektivitás nélkülözhetetlen aspektusa minden elmés létezőnek. Érezzük azonban, hogy ezzel az állítással könnyen ahhoz a kérdéses konklúzióhoz juthatunk, miszerint a kogníció teljesen alárendelődik az affekciónak, és minden célkitűzés és értékelés az affekcióból származik. Elvégre nem alaptalan arra gondolni, hogy a kogníció, pontosabban a praktikus ész csak a problémák megoldásában és a célokhoz vezető akadályok leküzdésében, a megoldások kifürkészésében segíthet, de önmagában képtelen célokat kitűzni. Ha ugyanis vágyak nélkül semmi nem számít, ebből kifolyólag annak az értelme és lehetősége is megszűnik, hogy bármiért is érdemes lenne aktivitásba lendülni. Mégis furcsa volna az affekciót ilyen értelemben leválasztani a kognitív folyamatokról és kitűzni az elme irányító központjának. A kogníció és emóció kapcsolata túlságosan bonyolult ahhoz, hogy ebben a tanulmányunkban részletesen foglalkozhassunk vele, ezért csak jelezném, hogy az affekciónak az elmében betöltött kulcsfontosságú, konstitutív szerepe nem feltétlenül jelenti, hogy a kogníció vele szemben másodlagos vagy alárendelt helyzetbe kerül. Elvégre a kogníció és affekció (már amennyire szétválaszthatóak) együttműködve vesznek részt a mentális életben (amely nyilván nemcsak a békés összhangot jelenti, hanem a köztük feszülő konfliktusokat is).

A tanulmányom hátralevő részében két nyitott problémát szeretnék megemlíteni: az affekció létéhez vajon milyen értelemben szükségeszerű (vagy sem) egyrészt a fenomenális tudat, másrészt a biológiai szerveződés jelenléte?

Tudatos, élő affektivitás

Megszokott eljárás az elme különböző képességeivel kapcsolatban (érzékelés, gondolkodás, érzelem) elkülöníteni a tudattalan aspektusokat – pl. a személyalatti funkcionális mechanizmusokat, információfeldolgozásokat vagy akár bizonyos dinamikus folyamatokat – az őket kísérő szubjektív tapasztalati mozzanatoktól. Ez az elkülönítés azért jogos, mivel egyértelmű, hogy a tudati mező vagy folyam nem meríti ki az elme egészét, hanem annak egyfajta felszíni, részleges megnyilvánulását képezi. Az elme ilyen értelemben vett kétaspektusos jellegének ténye azonban számos elméleti keretben azt a további következtetést is magával ragadja, miszerint az elme tudatos aspektusa egyfajta „hab a tortán”, amely nem szükséges a mentalitás jelenlétéhez. Más szóval beszélhetünk az érzékelés, gondolkodás vagy érzelem fenomenálisan átélt vonatkozásairól, de ez nem jelenti azt, hogy a szubjektivitás tulajdonképpen szükségeszerű a mentális folyamatok egyáltalában vett realizálódásához. Az evolúciós keretre vonatkoztatva is megalapozottnak látszik azt állítani, hogy a tudatos elme kibontakozását megelőzte a tudattalan elme kialakulása.²²

²² Vö. Antonio Damasio: *i.m.* 34.

Tanulmányunk szempontjából ez az attitűd a következő implikációval járna: az affektív folyamatok érzések nélkül is létezhetnek, és eleinte szubjektív tudat nélkül fejtették ki hatásaikat.²³ Az érzelem például egy inger által kiváltott testi reakció, amely érzelem lehet anélkül is, hogy azt valamilyen tanúság kísérné. A mindennapi gondolkodás számára furcsának hangzik az állítás, miszerint beszélhetünk pl. olyan vizualitásról, amelynek során semmi nem mutatkozik meg a szubjektum számára (pl. a különleges vaklátás esetében), és ehhez hasonlóan furcsa kijelenteni, hogy valami emóciónak számíthat akkor is, ha azt semmilyen érzés nem kíséri. Felmerül tehát az a kérdés, hogy mi is a tudatnak a szerepe egyrészt a mentalitás, másrészt az affekció létében. Úgy vélem, még ha affektív folyamatoknak is neveznénk mindazokat a mechanizmusokat, aktivitásokat, amelyek a tudatosságra képtelen organizmusokban jelen lehetnek, az érzések mint fenomenális elemek nem pusztán valamilyen extra, de tehetetlen és lényegtelen epifenomének, hanem jelenlétük által az affektív folyamatok egy egészen új létmódra tesznek szert. Ha ugyanis az affektív viszonyulás jelenléte részben azt fejezi ki, hogy ebben a létmódban a teljes semlegesség és közömbösség helyett a dolgok számítanak, jelentőséggel bírnak, ez a létmód csak akkor nyerheti el teljesebb értelmét, ha már beszélhetünk szubjektív tapasztalatokkal rendelkező élőlényekről, amelyek képesek átélni élvezeteket vagy kínzó fájdalmakat. Továbbá az affektivitás egy sajátos hatásösszefüggést implikál: az affektív viszonyulásokra képes létezőre nézve pozitív, negatív (illetve összetett módon akár kevert) hatással lehetnek az őt ért ingerek, szituációk, események. Ha azonban nem beszélhetünk örömről, izgalmakról, szenvedésről stb. mint átélt, megtapasztalt élményekről, az ezeket az élményeket nélkülöző rendszerekre semmi nem lehet negatív vagy pozitív hatással a szónak a teljesebb értelmében. Példának okáért: egyáltalán nem mindegy, sem ontológiai, sem morális szempontból, hogy egy adott létező pusztán „funkcionálisan” sérülhet meg (mindenféle érzés nélkül), avagy sérülése átélt szenvedéssel is együtt járhat.

Az utolsó kérdés, amelyet csak érintőlegesen említek meg, a következő problémák körül forog: egyrészt mi a kapcsolat a biológiai szerveződés és az affekció között, másrészt lehetséges-e olyan affektív viszonyulás a világhoz, amely élettelen létmódhoz kötött? Az affektív robotok lehetősége részben azért problémás, mert az affekció, legalábbis alapjaira és eredetére nézve szorosan kötődik az élő szervezetek organizációjának, működésének logikájához és létmódjához. Történeti szempontból ugyanis elsődleges, alapvető építőkövei levezethetőek az élő szervezeteket meghatározó lényegi képességekből – a metabolizmus, homeosztázis, adaptációk, érzékenység, reprodukció stb. folyamataiból. Az affekció elsődleges formái ugyanis az életfenntartás gondjai körül forognak, amely egy veszélyekkel, bizonytalanságokkal telített ingatag folyamat. Az elsődleges igények, szükségletek, vágyak, motivációk ugyanis olyan tevékenységekre ösztönözik az élőket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egyáltalán létezhessenek. Az affekció otthonosabb pszichológiai formáinak történetileg első megnyilvánulásaira a következő folyamatok képezhetnek lehetséges példákat: éhség, szomjúság, szexuális drivok, az élő és átélt test különböző folyamatai (energikusság, kimerültség, fájdalmak, hőérzet stb.), az alapvető érzelmi folyamatok (félelem, vonzódás, agresszió) stb. Az affekció folyamatai azonban nem minden formájukban vezethetők le ezekből az alapvető szükségletekből, hiszen idővel bizonyos autonómiára tehetnek szert, és gyakran konfliktusba kerülhetnek az alapvető biológiai normákkal. Számos emberi vágy igen eltávolodhat az elsődleges életfenntartó funkcióktól. Az

²³ Vö. uo. 88.

affekció biológiai fundamentuma, illetve bizonyos formáinak a biológiai szinttől való részleges autonómiája a következő kérdéshez vezethet: vajon lehetséges a világhoz fűződő olyan affektív viszonyulás, amelynek alapjai nem az életre jellemző organizációkból erednek? Lehetnek vajon élettelen, de affektív-mesterséges intelligens rendszerek? Az utóbbi időben a különböző tudományokban az affekció témája egyre nagyobb figyelemben részesül, és ez ugyanígy érvényes a mesterségesintelligencia-kutatás területén is.²⁴ Ennek egyik oka annak a ténynek a beismerésében rejlik, hogy az affekció nem pusztán egy kontingens, mellőzhető eleme az elmének, hanem lényegi jegye, amelytől nem tekinthetünk el.

Affective Mind

Keywords: affect, embodiment, agency, autonomy, teleology, normativity

In this study I would like to reflect on those fundamental and common features of minded beings which define them and set them apart from everything else in the world. What are those individually necessary and jointly sufficient basic characteristics by which an actual or possible being can be considered minimally minded or cognitive? Obviously, my aim is not to resolve this big question, but I think we can get closer to a possible answer by considering among others the following few essential traits: embodiment, agency, autonomy, teleology, normativity etc. These characteristics play a fundamental role in understanding what it means for a system to be minded. In the first part of my study I would like to analyse some connections which exist among these concepts and after this brief introduction I would like to highlight and interpret the category of affect. Following these considerations I will try to argue that affect, like the other key features mentioned, plays an essential role in the constitution of minded beings.

²⁴ Vö. Matthias Sheutz: *Artificial Emotions and Machine Consciousness*. = *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence*. Eds. Keith Frankish and William M. Ramsey. Cambridge 2014. 245.